

TTT ja PT julkisen keskustelun herättäjänä

Matti Pohjola

Professori

Aalto-yliopiston kauppakorkeakoulu

Vireä ja tarvittaessa ärhäkkä. Palkansaajien tutkimuslaitos ja sen edeltäjä julkisen keskustelun herättäjänä 1971–2011

Timo Soukola, Palkansaajien tutkimuslaitos, Helsinki 2011, 311 s.

Dosentti Timo Soukola on kirjoittanut mielenkiintoisen ja seikkaperäisen historiateoksen Palkansaajien tutkimuslaitoksen (PT) ja sen edeltäjän Työväen taloudellisen tutkimuslaitoksen (TTT) vaiheista tutkimuslaitokselle varsin epätavanomaisesta, julkisen keskustelun näkökulmasta. Valintaansa kirjoittaja perustelee tilaajan toiveen lisäksi halullaan ”keskittyä niihin foorumeihin, joiden tapahtumia myös ekonomistin koulutusta vaille jääneet voivat seurata” (s. 7). Näitä foorumeja ovat TTT:n julkaisema Katsaus, PT:n Talous & yhteiskunta -lehti, Kansantaloudellinen aikakauskirja, sanoma- ja aikakauslehdet sekä radio ja televisio. Kirjoittaja toteaa suoraan, että teoksessa näkyy vain osin se laitoksen ”tutkimusten saama huomio, joka aikoinaan ilmaistiin värittömästi” (s. 8).

Valitusta näkökulmasta seuraa, että teoksesta hahmottuu lukijalle kuva pikemminkin talouspolitiikkaan kuin tutkimukseen keskittyvästä laitoksesta. Eikä kuva ole kokonaan harhaa, sillä jo 20-vuotisjuhlaseminaarissa esitetyn arvion mukaan ”TTT oli siihen saakka vaikuttanut vahvemmin talouspolitiikkaan kuin taloustieteeseen” (s. 158). Laitoksen pitkäaikaisin

tutkija Pekka Sauramo kertoo, ”että niin TTT:ssä kuin PT:ssäkin on ymmärretty talouspoliittisten kannanottojen esittäminen olennaiseksi osaksi ekonomistin työtä” (s. 245). Tätä vapauttaan ovat jotkut tutkijat käyttäneet ahkerasti Juhana Vartiaisen myöntämään ehdotusten tehtäilyyn saakka (s. 248). Julkista keskustelua tutkimuksen sijasta painottava näkökulma on kuitenkin erikoinen siitä syystä, että strategialinjauksissa PT:n on toistuvasti korostettu olevan tutkimuslaitos eikä ajatushautomo.

Vuotuisten talousennusteiden julkaisijana laitos saa säännöllistä julkisuutta suhdannenäkymien esittelyn ja talouspoliittisten suositusten kautta. Julkisuudessa ne usein henkilöityvät laitoksen johtajaan. Koska pitkäaikaiset johtajat Pekka Korpinen ja Jukka Pekkarinen ovat lisäksi olleet aktiivisia yhteiskunnallisia keskustelijoita ja talouspoliittisia vaikuttajia, kohdistuu laitoksen saama julkisuus paljolti johtajiinsa. Korpisen nimi esiintyykin kirjan varsinaisessa tekstissä peräti 320 kertaa, Pekkarisenkin 240 kertaa!

Teoksen johtajakeskeisyyttä korostaa se, että laitoksen kansainväliset yhteydetkin rapor-

toidaan johtajien tekemien matkojen ja heidän kutsumiensa vieraiden kautta. Tutkijoiden verkostoituminen kansainväliseen ja kotimaiseen tiedeyhteisöön jää vähälle huomiolle, kuten jää siis valtaosa laitoksessa tehdystä tutkimuksesta. Tutkimustyön arki ei kirjasta lukijalle välity.

Julkisen keskustelun dokumentoiminen on kieltämättä mielenkiintoista ainakin kaikille laitoksen entisille ja nykyisille työntekijöille. Yhteiskunnallisesta vaikuttavuudesta se ei sen sijaan välttämättä kerro mitään. Mediassa käyty keskustelu on usein sattumanvaraista ja elää vain omassa ajassaan, eikä sillä ole jälkipolville paljon merkitystä.

Kahden keskeisen tutkimusaiheen osalta mediajulkisuus ja tutkimuksen vaikuttavuus käyvät mielestäni yksiin. Ensimmäinen on valuuttakurssipolitiikka, josta käytyyn keskusteluun ja suomalaiseen tutkimukseen TTT:n kontribuutio oli merkittävä. Toinen on tulopolitiikka, jonka tutkimusta varten TTT kirjan mukaan perustettiin. Tutkimuksen vaikuttavuutta mittaavien sitaatti-indeksien mukaan laitoksen ylivoimaisesti merkittävin tutkimus on tulopolitiikkaa ja korporatismia käsittelevä Pekkarisen, Pohjolan ja Rowthornin toimittama *Social Corporatism* -kirja, jossa julkaistuihin artikkeleihin on tieteellisessä kirjallisuudessa viitattu yhteensä 350 kertaa.

Soukola on kirjoittanut julkisen keskustelun näkökulmasta, mutta kirjassa kuvataan myös laitoksen organisaation kehitys tilaushistorioiden perinnäisellä tavalla. Ensimmäisessä osassa otsikolla ”Taantumuksellinen syrjäytetäköön” käydään läpi Kansan markkinatutkimuslaitoksen (Kamalan) ja TTT:n vaiheet. Toinen osa keskittyy otsikon ”Hyödyllinen käytetäköön” alla kuvaamaan TTT:n muuttumista Palkansaajien tutkimuslaitokseksi ja sen jälkeisiä vaiheita.

Tämä laitoksen toiminnan kuvaus on mielestäni kirjan kestäväntä antia. Se auttaa ymmärtämään paitsi PT:n myös muiden taloudellisten tutkimuslaitosten asemaa ja merkitystä suomalaisessa yhteiskunnassa. Aineksia olisi ollut politiikantekijöiden, etujärjestöjen ja tutkimuslaitosten välisten suhteiden syvällisempäänkin pohdintaan.

Kamala perustettiin Kulutusosuuskuntien keskusliiton yhteyteen vuonna 1951 kuluttajia ja palkansaajia koskevien taloudellisten kysymysten selvittelyä varten. Siitä ei kuitenkaan koskaan kehittynyt varsinaista tutkimuslaitosta, vaan toiminta oli erilaisten indeksien ja selvitysten julkaisemista. Yritykset elvyttää Kamalan toiminta synnyttivät ajatuksen vasemmistolaisen taloustutkimuslaitoksen perustamisesta. TTT luotiin vuonna 1971 ammattiyhdistysliikkeen ja E-osuusliikkeen rahoituksen varaan edistämään ”työväenliikkeen tieteellisesti perustellun strategian kehittymistä” (s. 24).

Kirjan mukaan ”TTT-hankkeen keksijä ei koskaan ilmoittautunut, eikä häntä enää pystytä nimeämään” (s. 27). Ensimmäisen esimiehen Seppo Lindblomin mukaan perustamisen taustalla olevat ajan virtaukset on kuitenkin helppo tunnistaa: vasemmiston vuonna 1966 alkanut yhteistyö, työväenliikkeen tarve luoda vastapaino porvarillisille tutkimuslaitoksille ja ministeriöille sekä SAK:n eheytyminen ja tulopoliittiset ratkaisut, joita varten ay-liikkeen piti olla perinpohjaisesti selvillä Suomen talouden ja yhteiskunnan tilasta ja näkymistä.

TTT oli koko 1970-luvun leimallisesti vasemmiston taloustieteellinen tutkimuslaitos. Tutkijantoimetkin jaettiin jäsenkirjojen perusteella sosiaali- ja kansandemokraattien kesken. Ensimmäiset poliittisesti sitoutumattomat tutkijat rekrytoitiin 1980-luvun alussa, kun ryhdyttiin tavoittelemaan tutkimuksen määrän ja

laadun parantamista. Muutos oli niin suuri, että kirjassa heistä ensimmäiset nimetään erikseen. Erikoistumisalueeksi määriteltiin työn taloustiede ja tavoitteeksi asetettiin tutkimuksen kansainvälisen tason saavuttaminen, jopa taloustieteen Nobelin palkinto (s. 113).

Huipulle nousun keinoksi nähtiin väitteleiden tutkijoiden palkkaaminen. Tohtoreita laitoksessa olikin 1980-luvulla suhteellisesti enemmän kuin muissa taloustutkimuslaitoksissa. Epäily akateemisen eliitin synnyttämisestä aiheutti ristiriitaa henkilökunnassa ja sai monen TTT-veteraanin lähtemään laitoksesta. Henkilökunnan ja johdon välisiä suhteita käsitellään kirjassa lyhyesti monessakin kohtaa, mutta missään niihin ei tarkemmin syvennytä. Työyhteisön sisäiset suhteet ovat kuitenkin asioita, jotka vaikuttavat tutkimuslaitosten toiminnan arkeen enemmän kuin kirjoitetut strategiat. Rajanveto tieteellisen ja rahoittajia suoremmin palvelevan tutkimuksen kesken on asioita, joihin tutkimuslaitoksissa ei ole helpoa ratkaisua vielä keksitty.

TTT:n ”vasemmistolaisten taloustieteilijöiden vapaan akatemian” (s. 258) kausi päättyi 1990-luvun lamaan. Kulutusosuuskuntien keskusliiton purkauduttua ja STS-pankin ajaudut-

tua pakkofuusioon laitoksen rahoituspohja petti, ja se joutui lakkautusuhan alle. Nykymuotoinen PT syntyi vuonna 1993, kun rahoittajaksi saatiin kaikki palkansaajajärjestöt. Sen syntyhistoria ja toiminnan uudet linjaukset käydään kirjassa tarkkaan läpi.

Tämä historiategos on erityisen antoisa sellaisille lukijoille, joita kiinnostaa tutkimuksesta aikanaan käyty julkinen keskustelu. Kirja on täynnä sitä koskevaa materiaalia. Se on hyödyllinen myös niille, joita kiinnostaa työväen ja palkansaajien tutkimusorganisaation kehitys Kamalasta Palkansaajien tutkimuslaitokseen. Mediakeskustelun voi helposti sivuuttaa.

Kirjassa ei arvioida PT:n harjoittaman tutkimuksen merkitystä. Siinä ei liiemmin myöskään tarkastella laitoksen asemaa suomalaisessa ekonomistiyhteisössä. Vasta kirjan viimeisellä sivulla todetaan PT:n olleen pitkään ”tärkeä pysäkki etevimpien suomalaisten taloustieteilijöiden kiertäessä alan tutkimuslaitoksesta toiseen” (s. 270). Tämän pysäkin merkityksen arvioinnista olisi nyt apua, kun tutkimuslaitoksetkin joutuvat rekrytoimaan ekonomisteja yliopistouudistuksen myötä aidosti kansainväliseksi muuttuneilta työmarkkinoilta. □